

**ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ԵՐԱԶԳԱՎՈՐՄ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հայոց լեզվի բարբառների նկատմամբ գիտական հետաքրքրությունը հարյուրամյակների պատմություն ունի: Չնայած այն հսկայածավալ աշխատանքին, որ կատարվել է այդ ընթացքում նրանց ուսումնասիրության ուղղությամբ, դեռևս մեծ քանակությամբ բարբառագիտական նյութ կա քննության կարգում:

Ստորև կփորձենք ներկայացնել Երազգավորս գյուղի խոսվածքի առանձնահատկությունները, որի հետ ընդհանուր շատ բան ունեն շրջակա գյուղերի խոսվածքները, և որը, գտնվելով Գյումրուն այնքան մոտ, զգալիորեն տարբերվում է մարզկենտրոնի խոսվածքից:

Գյուղը գտնվում է Գյումրուց 10կմ հեռավորության վրա և ի թիվս մարզի բազմաթիվ այլ գյուղերի խոսվածքի՝ նրա խոսվածքը ևս մեխանիկորեն ներգրավվել է կը ճյուղի Կարնո բարբառի շրջանակներում, որով խոսում է Գյումրին: Այսպես, Ա. Գրիգորյանը գրում է. «Կարինի բարբառը հայոց լեզվի խոշոր բարբառներից մեկն է: Այդ բարբառը կողմերը տարածված են թե՛ մեր Միության տարբեր շրջաններում և թե՛ նրա սահմաններից դուրս: Բարբառի հիմնական կենտրոնը, սակայն, Լեռնիականն է՝ իր մոտիկ շրջաններով (Աղին, Արթիկ, Ախուրյան, Դուկասյան)»:¹ Այնինչ, իրականում Շիրակի մարզի միայն սակավաթիվ գյուղական բնակավայրերում են խոսում կը ճյուղի բարբառով (Ոսկեհասկ, Հայկավան): Եվ, անշուշտ, իրավացի է Մ. Աբեղյանը, երբ նկատում է. «Շատ անգամ նույնիսկ հարևան տեղերի ու գյուղերի խոսվածքները տարբերվում են իրարուց թե՛ բառերի հնչյուններով ու նշանակությամբ և թե՛ ձևերով: Դրսից թեթև դիտողի համար այդպիսի խոսվածքները նույն բարբառն են կազմում, բայց իրենք տեղացիները շատ լավ են զանազանում իրենց լեզուները, և մասնագիտական ուսումնասիրությունը պարզում է դրանց տարբերությունները»:²

Պատմական Երազգավորսը (Շիրակավան) VII դարից հիշատակվում է որպես գյուղ, իսկ արդեն IX դարի կեսերից՝ գյուղաքաղաք: IX դարի վերջերին դարձել է Բագրատունիների թագավորանիստ և արքունի կալվածք: Այստեղ է Մմբատ Ա Բագրատունին (890-914թթ.) կառուցել Սբ. Փրկիչ եկեղեցին և օծվել նրանում: Ավելի ուշ կառուցվել է Սբ. Աստվածածին եկեղեցին: Մելչուկ-թուրքերի 1064թ. արշավանքի ժամանակ Անիի հետ ավերվել է նաև Շիրակավան-Երազգավորսը: Թուրքական տիրապետության շրջանում այն վերածվել է գյուղի և կոչվել Բաշ-Շորագյալ, որը XIX դարի վերջերին ունեցել է 208 տուն (1601 հայ բնակիչ): Գյուղում գործել է Սահակյան վարժարանը, որը բացվել է 1877թ.: 1920թ. հայ – թուրքական պատերազմի ժամանակ բնակչությունը տեղահանվել է և հաստատվել Արևելյան Հայաստանում, հենց Բաշ – Շորագյալից մի քանի կիլոմետր հեռու գտնվող թուրքական Արալլիս գյուղում, որի թուրք բնակչությունն էլ տեղափոխվել և մինչև օրս էլ ապրում է Բաշ - Շորագյալում: Այժմ այս երկու բնակավայրերը գտնվում են Հայաստանի և Թուրքիայի միջև սահմանի տարբեր կողմերում, Ախուրյան գետի հակադիր ափերին, Ախուրյանի ջրամբարի մոտ: Արալլիսը 1945թ. անվանվել է Երազգավորս: Բացի Բաշ – Շորագյալի բնակիչներից, որոնց կոչել են եռլական (տեղացի) կամ շորագյուլցի (106 տուն), գյուղում բնակություն են հաստատել նաև Արտոնք գյուղից 110 տուն մշեցի գաղթականներ: Գյուղի տարեցները վկայում են, որ տեղացիների բարբառի վրա դա ոչ մի ազդեցություն չի թողել: Այնինչ ժամանակի ընթացքում կատարվել է հակառակը. մշեցիների ամմիջական ժառանգներն իրենք են սկսել խոսել տեղական բարբառով, իսկ Մշո բարբառը մնացել է սոսկ որպես հիշողություն անցած - գնացածի ու նախնիների մասին: Օրինակ՝ տարեց մի կին՝ Մ. Սահակյանը, Մշո Արտոնք գյուղից գաղթած իր ծնողների մասին պատմելիս օգտագործում էր տեղացիների խոսվածքը և Մշո բարբառին էր անցնում միայն մոր խոսքերը հիշելիս, ինչպես՝ «Մերքս պաղմըմ էր, թե ինչըխ էին հ՝իրանք արախչի գորձ ըմ: Ըսըմ էր, թե ...

¹ Ա. Գրիգորյան, Հայ բարբառագիտության դասընթաց, Եր., 1957, էջ 333:

² Մ. Աբեղյան, Երկեր, հ. 2, Եր., 1974, էջ 47:

Լառ, մոր էրգիր ջալլներ գրվարկ չըն դրոտ, արախչի կը դրնեին ուրանց գրլուխ. *Ես էլ հարցընըմ էի, թե արախչին ի՞նչ է, մա:*³ Կոավից կը գործեին, հազար տեսակ նախշ կէնեին ուր վրոնն նըխշուն թելերով: Ըդ արախչին կը դրնեին ուրանց գրլուխ, ֆաս լը կը փաթթեին ուրանց ճակտին»:

Այսօր գյուղի տարեցների հիշողություններում դեռևս պահպանվում է ծնողների բարբառը, բայց երիտասարդներն արդեն չգիտեն և չեն խոսում Մշո բարբառով:

Տեղական խոսվածքի հնչյունական համակարգը լրիվ համապատասխանում է Կարնո բարբառի (հատկապես Գյումրու խոսվածքի) հնչյունական համակարգին, ուրում կա բառաստիճան բաղաձայնական համակարգ: Բացի պարզ և շնչեղ խուլերից ու ձայնեղներից՝ կան նաև շնչեղ ձայնեղներ (*բ, գ, դ, ճ, ջ*) և ձայնեղ *հ (հ)*:

Գրական լեզվից տարբերությունները դրսևորվում են առաջին հերթին հնչյունափոխության մեջ: Օրինակ՝ *ա* - *ն* փոխվում է *ը* - *ի* (ըսել, հիվընդնալ, հասկընալ), *է* - *ի* (էնել), *ո* - *ի* (թոռմել): *Ե* - *ն* փոխվում է *ա* - *ի* (ախսպեր), *է* - *ի* (երնեկ), *հ* - *ի*/հիրգուն, հիրեք), *ը* - *ի* (ըրունգ), *է* - *ն* փոխվում է *ը* - *ի* (մըխ), *ի* - *ի* (իզու): Ի - *ն* կարող է փոխվել *ը* - *ի* (ընձի): *Ո* - *ն* բառասկզբում արտասանվում է և *վն* (բառասկզբում՝ վող, վորփ), և *ո* (ուրրել, ոխչար), և *ա* (արոճ), երբեմն էլ բառամիջում դառնում է *ու* /*ծում* ու պաս):

Երկհնչյունները որպես կանոն չեն պահպանվում, պարզվում են, ինչպես՝ *այ-է* (հէր, մէր), *ույ-ու* (լուս), *յու-ու* (ձուն, ալուր): Չայնավորակիզբ բառերից առաջ արտասանվում է *հ'*, ինչպես՝ *հ'անձրև*, *հ'արև*, *հ'անգաջ*, *հ'անգըջօղ* և այլն: Խուլ բաղաձայնների արտասանությունը բառամիջում ձայնեղացած է, ինչպես՝ *մղնել*, *կերագուր*, *վօղ*, *փեղ*, *պարա*, *պաղ*, *ուղել*, *հընգնել* և այլն:

Շնչեղ խուլերը սովորաբար բառասկզբում են շնչեղ արտասանվում, իսկ բառամիջում և բառավերջում վերածվում են պարզ խուլերի: Օրինակ՝ *աթոռ* - *ատոռ*, *չափել* - *չապել*, *թաթ* - *թատ*, *մութ* - *մուտ*: Չայնեղների խլացումը ավելի թույլ է դրսևորվում սովորաբար ձայնորդներից հետո: Օրինակ՝ *կարգին-կարկին*, *կարգադրել* - *կարկադրել*, *ջարդել-ջարտել*: Բառերում նկատելի են և՛ առնմանության, և՛ տարմանության, և՛ դրավոխության բազմազան երևույթներ. *չարժել* - *ժած տալ*, *թոնիր* - *թնդիր*, *դիոլ* - *դ'ա-վուլ-դարուլ*, *դատարկ* - *դ'արդակ*, *չարֆ* - *ֆարշ*, *նախշած* - *նշխած*, *ականջ* - *հ'անգանջ*, *կճնայ* - *կրեճ* և այլն:

Գյուղացիների բառապաշարում շատ են փոխառությունները, գերազանցապես թուրքերենից և ռուսերենից: Օրինակ՝ *յորդան* (վերմակ), *դոշակ* (ներքնակ), *փեշքիր* (սրբիչ), *ջիգյար* (լյարդ, նաև՝ հոգի), *յալանչի* (ծաղրածու), *քյանդր* (պարան), *քյանդր-բազ* (լարախաղաց), *չոտկ* (խոզանակ), *ստոլ* (աթոռ), *ուլից* (փողոց), *ցենտր* (կենտրոն), *դիվանի* (բազմոց), *զանավեսկա* (վարագուր), *զուպկա* (սպունգ), *տելեվիզոր* (հեռուստացույց), *բոչկա* (տակառ) և շատ այլ բառեր:

Գոյականների հոգնակին կազմվում է *եր*, *ներ*, *էք*, *ան*, *դիք*, *իք*, *անք*, *էնք*, *օնք* մասնիկներով, ընդ որում, շեշտազուրկ ձայնավորների ավելի հաճախական հնչյունափոխությանը, օրինակ՝ *տընէր*, *աշխըրներ*, *ախսըրդիք*, *ամնիք*, *քեռանք*, *Պեդրոսէնք*, *պարօնք* և այլն:

Կը ճյուղի բարբառի խոսվածքների նման, Երազգավորսի խոսվածքը ևս ներգոյական հոլով չունի, և ներգոյության իմաստն արտահայտում է սեռականով և մեջ կապով, որը միշտ օգտագործվում է ը հոդի հետ՝ *գեղի մեջը*, *անտառի մեջը* և այլն: Հոլովման համակարգում կան նաև *կը* ճյուղի բարբառներին ոչ բնորոշ իրողություններ (հատկապես դերանունների հոլովման ժամանակ): Օրինակ՝ բացառական հոլովը կազմվում է ոչ թե *են* (ինչպես *կը* ճյուղի բարբառներում), այլ *ից* հոլովակերտով (ձուկ, ձ'ըզից): Գրականի նման այստեղ ևս գոյականները ենթարկվում են *ի*, *ու*, *ան*, *ոջ*, *վա*, *ց*, *ա*, *ո* հոլովումների: Ընդ որում, հնչյունափոխության լայն հմարավորություն ունի նաև շեշտազուրկված *ա*-ն, որը համարյա միշտ փոխվում է *ը*-ի, բացառությամբ հատուկ առումների և միավանկ բառերի: Օրինակ՝ *սեղան-սեղնի*, *դ'անագ* - *դ'անգի*, *բայց*՝ *բարձ-բարձի*, *Արամ* - *Արամի*, *Աշտարակ* - *Աշտարակի* և այլն:

³ Հետաքրքիր է, որ մշեցու դուստրը մորը կանչում է ոչ թե նանն, այլ՝ մա:

Ածականի բաղդատական աստիճանը թեև սովորաբար *հավելի* բառով է կազմվում, սակայն երբեմն օգտագործվում է թուրքերեն *ջիլիզ* բառը (ջիլիզ մեծ, ջիլիզ բարձր), գերադրական աստիճանի կազմիչը *համենա* նախածանցն է:

Քանակական քվականներն են՝ *մեզ, էրզու, հիրեք, չօրս, հինգ, վեց, յօթը, ութը, ինը, տասը, քսան, եռսուն, քառսուն, հիցուն, վացուն, յոթանասուն, ութանասուն, իննսուն, հարյուր* և այլն: Փոխանուն քվականները հոլովվում են հիմնականում այնպես, ինչպես գրական լեզվում, միայն թե շեշտազրկված ձայնավորը հաճախ փոխվում է *ը* – *ի* (*եռսուն - ետսընի*): Գասական քվականներից մի քանիսը ձևափոխված են (*հառաջի, եկրորդ*): Բաշխական քվականները *ական* ածանցով չեն կազմվում, այլ օգտագործվում են *էրզու - էրզու, հիրեք - հիրեք* կրկնավոր ձևերը:

Խոսվածքում օգտագործվող անձնական դերանուններն են *ես, դու, էնի, հինքը, մենք, դուք, ընդոնք, հիրանք*: Ամենագործածական ցուցականներն են՝ *եսի, էդի, էնի, ըսպես, ըմբես, ըդպես, էս, էք, էն, ըսքան, ըդքան, էնքան*: Հարցա-հարաբերական դերանուններն են *հո՞վ, վորը, ինչ, ինչը, հո՞ւր, հո՞րդեղ, ինչքան, քանի*, որոշյալ դերանուններն են *համեն, համենքը, սաղը /բոլորը/, համեն մեզը, համեն մէ* և այլն, ժխտական դերանուններն են՝ *հէջ մեզը, հէջ մէ, հէջ բան, հէջ մարթ*:

Անձնական դերանուններն հոլովվում են այսպես՝

Ուղղ.	ես	դու	մենք	դուք	էնի	ընդոնք	հինքը	հիրանք
Մեռ.	իմ	քու	մեր	ձեր	ընդոր	ընդոնց	հիրան	հիրանց
Տր.	ընձի	քեզի	մեզի	ձեզի	ընդոր	ընդոնց	հիրան	հիրանց
Հայց.	ընձի	քեզի	մեզի	ձեզի	ընդոր	ընդոնց	հիրան	հիրանց
Բաց.	ընձից	քեզից	մեզից	ձեզից	ընդորից	ընդոնցից	հիրանից	հիրանցից
Գործ.	ընձնով	քեզնով	մեզնով	ձեզնով	ընդորով	ընդոնցով	հիրանով	հիրանցով

Ցուցական դերանունները հոլովվում են այսպես.

Ուղղ.	եսի	ըսոնք	էդի	ըդոնք	էնի	ընդոնք	ես	էդ
Մեռ.	ըսոր	ըսոնց	ըդոր	ըդոնց	ընոր	ընդոնց	ըսուր	ըդուր
Տր.	ըսոր	ըսոնց	ըդոր	ըդոնց	ընոր	ընդոնց	ըսուր	ըդուր
Հայց.	ըսոր	ըսոնց	ըդոր	ըդոնց	ընոր	ընդոնց	ըսուր	ըդուր
Բաց.	ըսորից	ըսոնցից	ըդորից	ըդոնցից	ընորից	ընդոնցից	ըսուրից	ըդուրից
Գործ.	ըսորով	ըսոնցով	ըդորով	ըդոնցով	ընորով	ընդոնցով	ըսուրով	ըդուրով

Հո՞վ հարաբերական դերանվան հոլովման հարացույցն այսպիսին է՝ ուղղ.- հ'ով, սեռ.-հ'ում, տր.-հ'ում, հայց.-հ'ում, բաց.-հ'ումից, գործ.- հ'ումով:

Մնացած հոլովվող դերանունները գայականական ի հոլովման են պատկանում *համեն մեզը, համեն մեզի* և այլն:

Անորոշ դերբայը խոսվածքում ունի *ել* և *ալ* վերջավորությունները: *Խոսել* բայն հանդես է գալիս լծորդության փոփոխությամբ՝ *խոսալ*, իբրև *զնալ* բայի անորոշ դերբայ-յաձև օգտագործվում է *էրտալ-ը*, թեև անցյալ կատարյալն ունի *զնացի, զնացիր* և այլ, հրամայականը՝ *զնա*, վաղակատար դերբայը՝ *զնացել* ձևերը: Երբակայական դերբայը կազմվում է *ող* մասնիկով, հարակատարը՝ *ած-ով՝ կայնած, խաղցած*: Համակատար դերբայը համարյա չի գործածվում: Այդ դերբայական իմաստն արտահայտվում է անորոշ դերբայի սեռական հոլովի և *վախտը* բառի օգնությամբ (*խոսալու վախտը, վագելու վախտը*) և ոչ թե՛ *խոսելիս կամ վագելիս*: Անկատար դերբայի կազմիչը *ըմ* մասնիկն է՝ *ըսըմ, էրտըմ, խաղըմ, վագըմ* և այլն: *Գալ, լալ, տալ* բայերի անկատարը խոսվածքում անկանոնություն չունի՝ *գալըմ, լալըմ տալըմ*: Վաղակատար դերբայը կազմվում է *ել, ա-ցել* վերջավորություններով, և երբեմն շեշտազրկված *ա* -ն հնչյունափոխվում է *ը*-ի կամ սղվում է (խաղցել): Ապակատար դերբայի կազմությունը գրականից չի տարբերվում: Ժխտական դերբայը կազմվում է *ա*, *ե* վերջավորություններով՝ *զնա, գրե, ըսա, խաղա*:

Սահմանական եղանակի վաղակատար ներկա և անցյալ ժամանակաձևերի դրական խոնարհման ժամանակ դերբայական լ վերջավորությունը սղվում է՝ *խոսացել են-չեն խոսացե, գրել էր-չէր գրե* և այլն: Անցյալ կատարյալը, ինչպես գրական լեզվում, կազմվում է *եծի, եծիր, եծ, եծինք, եծիք, եծին, ածի, ածիր, ած, ածինք, ածիք, ածին, ա, ար, ավ, անկ, ակ, ան* վերջավորություններով (*ց* և *ք* շնչեղ խուլերը պարզ խուլ են արտասանվում): Միաժամանակ, ի տարբերություն գրական լեզվի, խոսվածքում միայն սոսկածանցավոր բայերը չէ, որ անցյալ կատարյալը կազմում են *ա, ար, ավ, անք, աք, ան* վերջավորություններով (ոչ թե *խաղացի*, այլ *խաղցա*): Քանի որ *խոսել* բայը հան-

դես է գալիս *խոսալ* ձևով, հետևաբար ունի *ա* լծորդության բայերի անցյալ կատարյալ (*խոսացի, խոսացիր* և այլն): *Ըսել (ասել)* բայն ունի ոչ թե անկանոն, այլ *ե* լծորդության բայերի կանոնավոր խոնարհում (*ըսեցի, ըսեցիր, ըսեց*), երբեմն նաև՝ *ըսի, ըսիր, ըսեց, ըսինք, ըսիք, ըսին*: Մահմանական ապառնիկ և անցյալի ապառնիկ խոսվածքում չեն գործածվում և փոխարինվում են հարկադրական եղանակի ձևերով:

Ըղձական եղանակը կազմվում է գրականի նման, երբեմն եզակի երրորդ դեմքում *ի*-ի փոխարեն *ե* վերջավորությամբ (*ըսեմ, ըսես, ըսե*): Ենթադրական եղանակը կազմվում է գրականի նման՝ *կը* եղանակիչով և ըղձական եղանակի բայաձևերով՝ *կըսեմ, կըսես, կըսե* և այլն: Հարկադրական եղանակը՝ *բըղի* եղանակիչով և ըղձականի բայաձևերով՝ *բըղի ըսեմ* և այլն: Հրամայական եղանակը կազմվում է *ե, եք, ա, ացեք* վերջավորություններով՝ *գըն, գընեք, խաղա՛, խաղացե՛ք* և այլն:

Մակբայների, կապերի, շաղկապների և ձայնարկությունների տարբերությունները գրական լեզվից միայն արտասանական են, երբեմն էլ բարբառային ձևեր են օգտագործվում՝ *թեզ (շուտ), քով (մոտը)* և այլն: Կապերի հետ երբեմն *ը* հոդն է օգտագործվում՝ *մեջը, հեղը* և այլն:

Ինչպես առհասարակ ժողովրդի լեզուն, Երազգավորսի խոսվածքն էլ հյուսիս է, պատկերավոր, լի սրամիտ առածներով, ասացվածքներով, համեմված յուրահատուկ բաներով ու արտահայտություններով, միմյանց տրվող ամենատարբեր դիպուկ ու պատկերավոր մականուններով՝ *Գիղունին գերի, անգեղին ոչ սիրելի: Գուգ խոսողի քապեն ծագ է: Ծուռը նըստինք, դուզը խոսանք: Սաղանի յեղի կըրունգն է: Չուղողի մայր ուղողին հալալ է: Գել Վաղո, Կոչ Վալոդ, Գորտ Մանուկ, Քեֆո Մուկուչ, Կոտոչ Աշիկ, Օձ խուզող Մանուկ* և այլն:

Ներկայացնենք մի նմուշ («Հիրեք խրադ» հեքիաթը) Երազգավորսի խոսվածքից:

Մէ մարտըն էրտըն է աշխաղէլու մէ մարտում մոդը: Գորձը են է էղնըմ, օր մէ ամնիմ տագը կըրագ է վառըմ, բայց տերը ըսըմ է, օր ամնի բերանը չըբանա: Ըղպես մէ տարին բըղի աշխատի: Մէ տարին համայրա անցնըմ է, էս մարտը էլ չի համպերըմ, ըսըմ է՝ հըլլը տեսնիմ, թե էղ ինչ է ըզօր մեջը: Ամնի բերանը բացըմ է, օր մէ քարըմ քըցած է ջրի մեջը, ջուրն էլ էպըմ է: Տարին օր լըբանըմ է, տերը գալըմ հարցընըմ է, թե՛ այ քար ջան, քու բերանը հ'օվ բացեց: Քարը թե՛ էս մարտը: Տերը ըսըմ է, օր ուրեմն մէ տարին էլ բըղի ծառայե, բայց էլի ամնի բերանը չըբըղի բանա: Էլի հըլլը տարին չի լըբածե, էս մարտը էլի չի համպերըմ, ամնի բերանը բ'անըմ է, էլի տեսնըմ է, օր մէ քարըմ է էպըմ ջըրի մեջը: Տերը էլի գալըմ հարցընըմ է, հիմանըմ է, օր բերանը բացել է, էղ մարտը տարին էլ է մընըմ ծառայության մեջը: Բայց էս անկամ համպերըմ է, ամնի բերանը չի բ'անըմ: Տերն էլ օր հարցընըմ ու հիմանըմ է, օր ամանի բերանը չի բացե, թողնըմ է, օր տուն էրտա: Հիրեք օսկի է տալըմ էղ մարտուն ու էրգու բուխանկա հաց, ըսըմ է, օր էղ հիրեք օսկով տուն կըհասնիս, բուխանկի մեզը ճամպին կուդես, մեզելն էլ տուն կըտանիս, կըկըրեք, կընգաղ ու էրեխուղ հեղ կուդեք:

Էս մարտը յէլնըմ է, օր էրտա, տերը յեղ է կանճըմ, ըսըմ է՝ մէ օսկին յեղ տուր, ինչ օր կըտեսնիս, հեչ բան չըհարցընես: Էս մարտը յէլնըմ է, օր էրտա, տերը էլի յեղ է կանճըմ, ըսըմ է՝ մէ օսկին էլ տուր ու հուրդեղ օր կոխվ տեսնիս, հանգարծ մեջ չընգնիս: Էս մարտը էլի է յէլնըմ, օր էրտա, տերը էլի է յեղ կանճըմ: Մէ օսկին էլ է ձեռից առնըմ, ըսըմ է, թե ինչ օր տեսար, համպերություն կունենաս, չըվըռագնաս, դե հըմի գընա:

Էս մարտը էրտըմ է, էրտըմ, հիրգունն օր հընգըմ է, մե տանըմ է հասնըմ, խընտրըմ է, օր հիրան թողան ըղեղ մնա էղ գիշերը: Տանտերը թողնըմ է: Էս մարտը տեսնըմ է, օր տան կնիզը շան տեղն է կաբած, շունն էլ տեղի վրա է քնած: Հուզըմ է, օր հարցնե, հիշըմ է էն մէ օսկին, օր տերը ձեռից առավ ու ըսավ, օր ինչ օր կըտեսնիս, չհարցընես: Ու չի հարցընըմ: Օր լուսանըմ է, էս տանտերը ըսըմ է, թե՛ այ ախպեր, էս հընչի չես հարցընըմ, թե հընչի է շունս կընգաս տեղը պառգած, իսկ կնիզս՝ շան տեղը կաբած: Էս մարտն էլ ըսըմ է, թե՛ այ ախպեր իմ ինչ գորձըս է, դու, քու ընդանիքդ: Էս տանտերը ըսըմ է, թե՛ բ'ախտըտ բերավ, օր չըհարցըրիր, հ'օվ օր հարցըրել էր, սաղի գըլխըները կըղրել էի: Կնիզս ընձի դավաջանել էր, հուզըմ էր, օր ճամպա ղըրգեր, օր ընձի սըբանեին, բայց շունըս չըթողավ: Էղօր համար էլ ըսպես են էրէ:

Էս մարտը հիրա ճամպեն շարունագըմ է: Էրտըմ է, էրտըմ, տեսնըմ է, օր էրգու թայֆա կըմվըմ են: Հուզըմ է, օր բ'արիշցնե, հիշըմ է, օր էն մէ օսկին էլ տերը ձեռից

առավ ու ըսավ, որ կովի չխառնըվիս: Ըդեղ մեզըմ հ'ուզըմ է, որ բ'արիշցնե, զարգըմ սը-
բանըմ են: Էրտըմ հասնըմ է տուն: Գ'ուտը փազ է էղնըմ: Ելնըմ է երդիկը, մայըմ, տես-
նըմ է, որ կնիզը ու մե ջանել տղամարտըմ հ'իրար հեղ հանաք են էնըմ: Հ'ուզըմ է, որ զար-
գե սըբանե ըդոր: Հանգարծ հիշըմ է, որ էն վերջի օսկին էլ տերը ձեռից առավ ու ըսավ,
որ ինչ որ տեսար, համպերություն կունենաս, չըվըռագնաս: Էս էլ նես է մըղնըմ ու հի-
մանըմ է, որ էդի հ'իրա տղեն է: Ուրխընըմ են, մըստըմ են, որ հաց ուղեն: Էդ մարտը ըս-
ըմ է, թե աշխադանս հ'իրեք խրադ էր ու էրգու բովասանկա հաց: Մեզը ճամպին են կերե,
մեզն էլ բ'երել են, որ հ'իրար հեղ ուղենք: Հացը կըղըմ են, որ մեջը լիկը օսկի է: Ուր-
խընըմ են, աշխըրով մեզ են էղնըմ:⁴

ОСОБЕННОСТИ ГОВОРА СЕЛА ЕРАЗГАВОРС

___ *Резюме* ___

___ *Л. Геворгян* ___

В общих чертах представлены диалектные особенности звуковой системы, словарного состава, склонения существительных и местоимений, форм прилагательных, числительных и причастий, также спряжения глаголов в говоре села Еразговорс.

⁴ Պատմեց Ս. Մխիթարյանը՝ 80 տարեկան, Երազգավորսի բնակիչ, պատմության ուսուցիչ: Գրի
առավ Լ. Գևորգյանը 2002 թ.: